

Kriteriji uspešnosti in kriteriji ocenjevanja – kako jih ustrezno vključevati v učni proces?

Priprava odgovora na vprašanje, zastavljeno v naslovu, zahteva opredelitev mnogih terminov, povezanih z vrednotenjem znanja. Da bi odgovor bil čim krajši, v začetku opredeljujemo te termine:

VREDNOTENJE ZNANJA pomeni sistematično zbiranje podatkov o kakovosti nekega procesa ali produkta, običajno z namenom, da sprejmemo odločitve, ki vodijo k njegovemu izboljšanju.

PREVERJANJE ZNANJA je sistematično, načrtno zbiranje podatkov o tem, kako kdo dosega učne cilje. Razlikujemo (diagnostično), sprotno (formativno) in končno preverjanje (Marentič Požarnik, 2021). S preverjanjem znanja se zbirajo informacije o tem, kako učenec dosega cilje in standarde znanja iz učnih načrtov, in ni namenjeno ocenjevanju znanja. (Pravilnik, 2013)

OČENJEVANJE ZNANJA je ugotavljanje in vrednotenje doseženega znanja po zaključenem obdobju učenja in zapis (formalizacija) te presoje v ocenah. (Marentič Požarnik, 2021). Učitelj ocenjevanje znanja opravi po obravnavi učnih ciljev/vsebin in po opravljenem preverjanju znanja iz teh ciljev/vsebin.

OBJEKTIVNOST OČENJEVANJA je zagotovljena, če je ocena odvisna od merjene značilnosti – količine in kakovosti znanja, kar opredeljujejo KRITERIJI, in ne od kakšnih drugih značilnosti tistega, ki je ocenjevan, in ocenjevalca samega.

VELJAVNOST OČENJEVANJA pomeni, da je ocena vsebinsko veljavna, če zajema vse to, kar smo želeli izmeriti, to pomeni, da ocenjevanje obsega vse pomembne vsebine in cilje določenega dela učnega načrta.

Ocenjevanje znanja je le del učnega procesa, sestavina pouka in je vezano na potek učenja in poučevanja (npr. učni sklop). Če ocenjujemo ob zaključku učnega sklopa¹, potem je za znanje, ki so ga učenci pridobivali v učnem sklopu, nujno opredeliti standarde znanja in kriterije, po katerih se bodo vrednotili (Novak, 2022).

Ocenjevanje v slovenski šoli sledi kriterijskemu ocenjevanju, pri katerem primerjamo dosežek učenca pri ocenjevanju z vnaprej postavljenimi kriteriji in na osnovi te primerjave določimo oceno oziroma vrednotimo izdelek (ne primerjamo npr. znanja enega

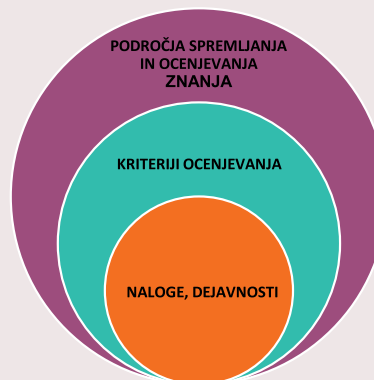
učenca z znanjem drugega učenca, pač pa znanje učenca vrednotimo glede na kriterije).

Kriteriji izhajajo iz standardov znanja, ki jih določajo veljavni učni načrti. Standardi so kvantiteta (obseg) in kvaliteta znanj, spretnosti in veščin, ki ga zahtevamo za posamezno oceno. So določeni in pomenijo temeljno znanje, ki ga učenec potrebuje za nadgradnjo svojega znanja.

Standardi se delijo na standarde in minimalne standarde – minimalni standardi znanja so količina in kakovost znanj, spretnosti in veščin, ki je potrebna za pozitivno oceno (napredovanje). V fazi ocenjevanja se h kriterijem priredi še točke.

Kaj potrebuje učitelj za kakovostno ocenjevanje znanja?

1. **PODROČJA SPREMLJANJA IN OČENJEVANJA** so tista znanja, spretnosti in veščine, zmožnosti in kompetence, za katere želimo, da bi jih učenci izgrajevali in razvijali v procesu izobraževanja in se navezujejo na cilje predmeta oz. učnega načrta ter same zgradbo predmeta.
2. **KRITERIJI** so z besedo opredeljene lastnosti izbranih področij, ki jih opredeljujejo kot kakovostna in omogočajo izčrpno, poglobljeno in učinkovito povratno informacijo o znanju, spretnostih, zmožnostih. Zagotavljajo objektivnost ocenjevanja znanja.
3. **NALOGE, DEJAVNOSTI**, ki so vsebinsko in zahtevnostno povezane z nalogami iz procesa poučevanja in učenja – s tem zagotovimo veljavnost ocenjevanja znanja. Naloge so različnih tipov in različnih zahtevnosti.

Shema 1: Kaj potrebuje učitelj za ocenjevanje. (vir: Mršnik in Novak, 2020)

¹ Učni sklop je zaokrožena, logična, sklenjena širša didaktična celota, ki jo oblikujemo za uresničevanje ciljev. Pogosto je sestavni del letne priprave in predlagan pristop uresničevanja učnih načrtov. (Novak, N. (2020). Kako načrtovati učni sklop?, revija Razredni pouk, 22(3), 5–7).

Primer: Glasbena umetnost (1. VIO)

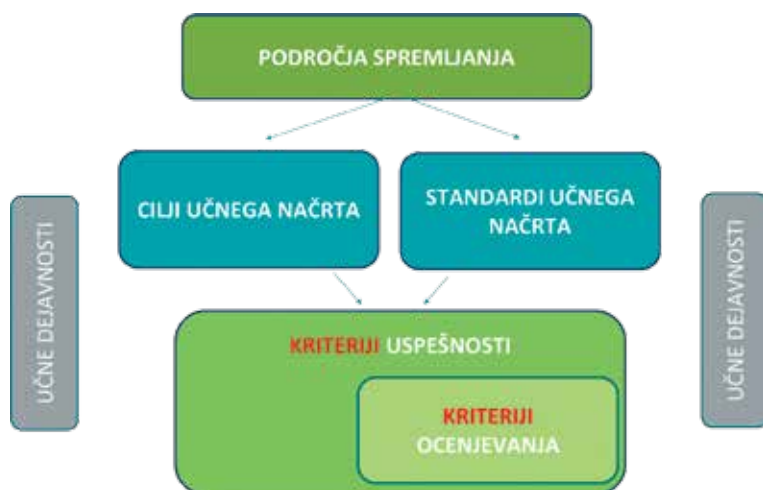
PODROČJA SPREMLJANJA IN OCENJEVANJA PRI GLASBENI UMETNOSTI
→ poslušanje (<i>natančnost slušnega zaznavanja</i>),
→ izvajanje (<i>petje pesmi, ritmična izreka, igranje na glasbila</i>),
→ ustvarjanje (<i>ustvarjanje in dopolnjevanje glasbenih vsebin, oblikovanje glasbe in izražanje glasbe skozi druge umetniške zvrsti</i>).

Naloga, dejavnost učencev s področja ustvarjanja:

Zamisli si glasbo (tema: slabo vreme, živali v gozdu, mravljišče). Na papir nariši slikovni zapis, kako bi to glasbo izvajal (npr. spirala za mlinček z rokami, x za udarec ...). Izvedi ustvarjeno glasbo s telesnimi inštrumenti.

UČNI NAČRT ZA GLASBENO UMETNOST (2011)		KRITERIJI OCENJEVANJA, IZPELJANI IZ STANDARDOV ZNANJA
CILJI	STANDARDI	
Učenci:	Učenec:	
→ ustvarjajo inštrumentalne in gibalne vsebine,	→ zna ustvari preproste spremljave in melodične motive z lastnimi, otroškimi, ljudskimi, improviziranimi in Orffovimi glasbili,	→ <u>sporočilnost</u> (gib bo sporočal glasbeni izraz) ustvarjene glasbene vsebine (zvočne slike, spremljave),
→ z zvoki posnemajo stvari, živali, jezike oz. dogajanja v svojem ožjem in širšem okolju ter v naravi,	→ ustvarjalno izraža glasbena doživetja in predstave v likovni, besedni in gibalni komunikaciji,	→ ustvarjalnost izražanja glasbene vsebine z gibanjem, likovnim, besednim izražanjem (inovativnost, izvirnost – vnašanje lastnih doživetij glasbe);
→ znajo slediti slikovnemu (grafičnemu) zapisu.	→ sledi slikovnemu zapisu glasbenih vsebin.	→ <u>natančnost</u> pri sledenju slikovnega zapisa.

*S krepko pisavo so označeni minimalni standardi znanja in iz njih izpeljani kriteriji.

Shema 2: Kriteriji v procesu načrtovanja, izvajanja in vrednotenja učnega procesa. (Dolgan in Novak, 2021)

Pri oblikovanju kriterijev upoštevamo področja spremljanja posameznega predmeta ter standarde znanja, opredeljene v učnih načrtih. Kriteriji so osnova za vrednotenje ali presojanje, merilo, ki ga lahko določamo na osnovi različnih izhodišč. Ta so lahko:

- glede na učinek: **učinkovitost** odgovorov, **ustvarjalnost** dela, **novost** rešitve,
- glede na kakovost izdelka: **jasnost, prodornost** (npr. razprave ali argumentov), tehnična **dovršenost, natančnost**;
- glede na uporabljene metode, postopke in načine: **učinkovito, prilagojeno, metodično**;
- glede na vsebinsko ustreznost: **primerno, natančno, utemeljeno, po pravilih**. (Wiggins, 1998)

Včasih je najlažje povedati, kaj so kriteriji s tem, da definiramo, kaj kriterij niso. Kriteriji niso prepisani standardi iz učnega načrta, niti ne zapisane dejavnosti učencev, niti meje ali pragovi med ocenami.

Ob Shemi 2 bomo pojasnili, kje v učnem procesu načrtovanja, izvajanja in vrednotenja se učitelj in učenec srečata s kriteriji. Področja spremljanja so ključne sestavine predmeta, ki jih moramo vključiti v proces učenja, če želimo, da bi učenec pridobil ustrezno znanje in veščine. Področja dobimo iz učnih načrtov – ciljev in standardov ter iz dobrega poznavanja didaktike predmeta. V procesu učenja nobenega področja ne smemo izpuščati (na primer, če se pri matematiki usmerimo samo v pravilnost računanja, smo pokrili samo eno od štirih področij, ki gradijo matematiko). Področja so za vse učitelje in učence enaka. Ko poznamo področja, opredelimo kriterije, ki dajejo odgovor na vprašanje: kako dobro mora učenec obvladati neko področje, da bo uspešen. Gre za

del učiteljevega načrtovanja. Ko v proces oblikovanja kriterijev vključimo učenca, nastanejo **kriteriji uspešnosti** (ti so v učencu razumljivem jeziku). Ker učitelj več poučuje kot ocenjuje, iz kriterijev oblikuje tudi kriterije za končno ocenjevanje, kar pomeni, da spremlja in preverja po več kriterijih, ocenjujemo pa po tistih kriterijih, ki izhajajo iz standardov. Torej so kriteriji uspešnosti širši oz. jih je več kot kriterijev ocenjevanja, pa vendar niso novi, drugačni.

Iskanje odgovora na postavljeno vprašanje smo začeli na koncu – torej v fazi ocenjevanja. Black in William (2014) sta opredelila, da je ocenjevanje, katerega namen je podpreti učenje, najmočnejše orodje, ki ga imamo za dvigovanje dosežkov in spodbujanje vseživljenjskega učenja. Poudarjamo, da sta govorila o ocenjevanju za učenje, ki pa se tako lahko pojmuje samo v primerih, ko sta v proces od načrtovanja do vrednotenja vključena oba – učenec in učitelj. Ko govorimo o kriterijih, lahko ti postanejo kriteriji uspešnosti le ob dejavni vlogi učenca.

Kriteriji uspešnosti usmerjajo učenca k doseganju ciljev (namenov) učenja. Učencem pomagajo pri učenju, izkazovanju znanja, samovrednotenju in

podajanju povratnih informacij. S kriteriji uspešnosti razčlenimo namen učenja in ob njih presojava uspešnost učenja. Zakaj je to pomembno, opredeli Hattie (2015) v svojem predavanju: »Ključni so kriteriji uspešnosti, ki učencem povedo, kaj pomeni biti uspešen. Uspeh pomeni povzpeti se na naslednji nivo in temu so učenci pripravljeni posvetiti veliko ur. Tako so veliko bolj angažirani za učenje / .../«.

Viri in literatura

Black, P., William, D. (2014). Spreminjanje poučevanje skozi formativno spremljanje: raziskovanje in praksa. *Vzgoja in izobraževanje*, 45(5/6), str. 10–18.

Dolgan, K., Novak, N. (2021). Kaj so in kaj niso kriteriji? *Seminarsko interno gradivo*. Zavod RS za šolstvo.

Hattie, J. (2015). *Learning Intentions & Success Criteria*. *Video gradivo*. https://www.youtube.com/watch?v=dvzeou_u2hM

Marentič Požarnik, B. (2021). *Psihologija učenja in pouka*. DZS.

Milekšič, V. (2002). Preverjanje in ocenjevanje znanja v devetletni osnovni šoli. *Vzgoja in izobraževanje*, 2002, 33(6), str. 8–18.

Mršnik, S., Novak, N. (2020). Opisano ocenjevanje. *Seminarsko gradivo*. Zavod RS za šolstvo.

Novak, N. (2020a). Kako načrtovati učni sklop? *Razredni Pouk*, 22(3), str. 5–7.

Novak, N. (2020b). Ko je učenje personalizirano, ima vsak učenec glas, njegovo učenje pa je vidno. *Vzgoja in izobraževanje*, 51(3), str. 6–13.

Novak, N. (2022). Ocenjevanje znanja na razredni stopnji v zadnji letih. *Vzgoja in izobraževanje*, 52(6), str. 20–33.

Novak, N., Mršnik, S., Kogoj, B. (2016). Opisno ocenjevanje znanja pri tujem jeziku v prvem VIO. *Razredni pouk*, 18(1), str. 9–23. Zavod RS za šolstvo.

Oder, B. (2022). Primeri opisnega ocenjevanja – izkušnje iz prakse. *Seminarsko gradivo*. Zavod RS za šolstvo.

Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2013) Uradni list RS, št. 52 (29. 5. 2013). <http://www.uradni-list.si/1/content?id=113609>

Razdevšek - Pučko, C. (2008). Preverjanje in ocenjevanje znanja v prvem triletju osnovne šole. V Polak, A. (ur.), *Učitelj, učenci in starši o prvem triletju osnovne šole*. (str. 30–39). Pedagoški inštitut.

Rutar Ilc, Z. (2000). Opisni kriteriji znanja kot pogoj za kvalitetno povratno informacijo. V J. Krek, M. Cencič, (ur.), *Problemi ocenjevanja in devetletna osnovna šola: zbornik prispevkov o ocenjevanju znanja* (str. 113–122). Pedagoška fakulteta.

Učni načrt. Program osnovna šola. *Glasbena umetnost* (2011). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-naacti/obvezni/UN_glasbena_vzgoja.pdf

Učni načrt. Program osnovna šola. *Matematika* (2011). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-naacti/obvezni/UN_matematika.pdf

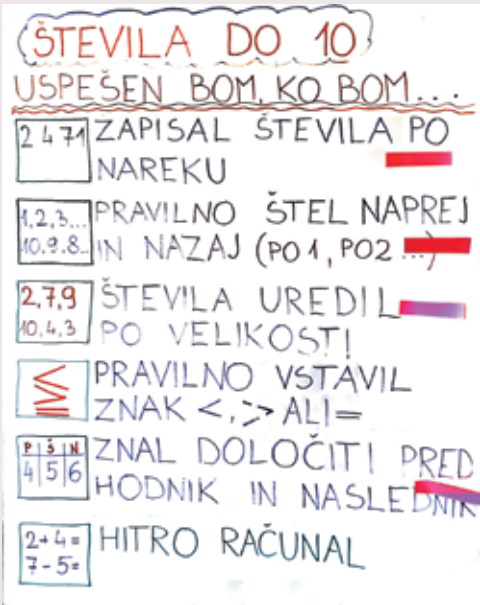
Wiggins, G. (1998). *Educative Assessment*. Jossey – Boss.

William, D. (2013). Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih. V H. Dumont, D. Istance in F. Benavides (ur.) *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse* (str. 123–142). Zavod RS za šolstvo.

Žakelj, A. (2002). Opredelitev kriterijev ocenjevanja: matematika. *D elovno gradivo*. Zavod RS za šolstvo.

Primer: Kriteriji uspešnosti – matematika (Tema: Naravna števila in število 0)

UČNI NAČRT ZA MATEMATIKO (2011)		KRITERIJI, IZPELJANI IZ STANDARDOV (UČITELJEVO NAČRTOVANJE)	KRITERIJI USPEŠNOSTI, IZPELJANI OB IZVAJANJU DEJAVNOSTI Z UČENCI
CILJI	STANDARDI		
Učenci: → štejejo, zapišejo in berejo števila do 20, vključno s številom 0, → ocenijo število predmetov v množici, → uredijo po velikosti množico naravnih števil do 20, → določijo predhodnik in naslednik danega števila, → prepoznajo, nadaljujejo in oblikujejo zaporedja števil, → primerjajo števila po velikosti.	Učenec: → uporablja naravna števila do 1000 pri izražanju količin v vsakdanjem življenju, → reši besedilne naloge iz vsakdanjega življenja, → pozna matematično terminologijo. → Minimalni standardi znanja: → šteje, bere, zapiše in primerja naravna števila do 20.	Pojmi → poznavanje matematičnih pojmov: predhodnik, naslednik, odnos (večje, manjše, enako), → poznavanje pojma nič (0). Postopki → pravilnost štetja naravnih števil (do 5, 10, 20) (npr. naprej, nazaj, po dva naprej ...) → pravilnost določanja predhodnika in naslednika danega števila, → pravilnost oblikovanja zaporedja števil (do 5, 10, 20), → ustreznost primerjanja naravnih števil (do 5, 10, 20) po velikosti, → pravilnost razporeditve števil glede na izbrano lastnost in oblikovanje množic in podmnožic, → ustreznost urejanja števil, → poznavanje naravnih števil (številske predstave v množici naravnih števil do 20). Sporočanje → pravilnost poimenovanja naravnih števil (do 5, 10, 20), → pravilnost zapisovanja naravnih števil (do 5, 10, 20), → ustreznost ubeseditve lastnosti, po kateri so števila razporejena, → pravilnost uporabe matematičnih simbolov za zapisovanje odnosa med števili ($<$, $>$, $=$), → pravilnost uporabe različnih prikazov za predstavitev količin in prikazov za razporeditve števil, → smiselnost predstavitve odnosa med elementi s puščičnim prikazom, → smiselnost ubeseditve lastnosti, po kateri so števila razporejena, → smiselnost ubeseditve kriterija, po katerem so števila urejena. Problemska znanja → smiselnost oblikovanja ugotovitve in utemeljitve, → pravilnost nadaljevanja vzorca.	 Slika 1: Kriteriji uspešnosti – učencem razumljivi kriteriji (Vir: Barbara Oder)

*S krepko pisavo so označeni minimalni standardi znanja in iz njih izpeljani kriteriji.